

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 210

מסכת הוריות ה'-י"ד

בס"ד, א' סיון תשס"ג

השבוע בגליון

- ♦ הפרדס שנתרם כדי לספק תפוחים לבית הכנסת
- ♦ "לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה"
- ♦ שמונה שיטות מהו משך הזמן של "כדי אכילת פרס"
- ♦ כיצד חישב ה"מרחשת" בוילנא, את המרחק מבית המקדש ל"מגדיון"

- ♦ בנו של החזן שאיבד את קולו וירש את אביו בחייו
- ♦ הבן בלבד יורש את משרת אביו
- ♦ רב בן שלש עשרה
- ♦ היתכן ראש ללא ראש?
- ♦ ירושה מחיים!

♦ סדרי השלטון בעם ישראל

♦ עדותו של המן על ... מנהגי חג השבועות!

♦ השלכת תפוחים בחג השבועות

דבר העורך

הדף היומי

לומדי הדף היומי בכל אתר ואתר, זוכים השבוע לסיים את מסכת הוריות החותמת את סדר נזיקין. השמחה רבה, האושר עולה על דעותי, וסעודות מצווה רבות נערכות לציון המאורע החשוב. עוד סיום של סדר בש"ס. לאו מילתא זוטרתא היא. רבות נכתב על מעלת לימוד הדף היומי. לרגל סיום סדר נזיקין, אחד מקוראני הוותיקים שיגר אלינו סיפור מרתק, שפורסם על ידי ר' שבי שינפלד מוילנא, בימי המחזור הראשון של הדף היומי, בספר "היובל", שיצא לאור על ידי מעריציו של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, מייסד הדף היומי.

"ר' מרדכי יצא מדעתו". כאש בשדה קוצים פטשה השמועה בעיירה. "ר' מרדכי יצא מדעתו", שחו הכל מפה לאוזן. כדי לצאת מדעת כמו זו של ר' מרדכי, שח' חונא גבאי השטיבל כשדוק של נעמומיות עוטף את עיניו העוללות, אין די במאורע המסוגל לערער את אשיותיו של אדם מן השורה. ר' מרדכי הלזה, נבון ושנון הוא, בעל נפש רחבה ומשמש כאוזן קשבת לרבים מחביריו, ואם כך אירע לו, משמע, שהתהפך העולם, או לכל הפחות עולמו של ר' מרדכי.

כיצד זה נודע לתושבי העיירה, שר' מרדכי יצא מדעתו? שמה תאמרו, כי חבש שטריימל בתשעה באב, או אולי העטה פוזמקאות לבנות על רגליו באמצע השבוע? לא זה ולא זה. גופו של דבר נעוץ הרחק, אי שם, בתקופת מלחמת העולם, הראשונה כמובן, ואף לפני. **עבדקן** צעיר ותוסס היה אז ר' מרדכי, מטופל בארבעה בנים שחננו ה', שכל אחד מהם לבדו די היה בו כדי לגרום שבץ לכל חתולי העיירה. ביחד, היוו הארבעה חבורה למופת, כשר' מרדכי מנצח עליהם. מאי משמע מנצח? מנווט את מרצם, חריפותם וערמומיותם לבית המדרש, אל תוככי השטיבל. "בלאו הכי הם מצחצחים את לשונם זה כנגד זה", הבהיר למלמד מוכשר שהובא על ידו לעיירה. "תפקידך הוא לאלפם לקח ובינה, כדי שיפנו את חשיותיהם לצלילה בים התלמוד". ממון רב הוזיל ר' מרדכי מכיסו בתשלום משכורתם של המלמדים המשובחים ביותר, ולרכישת ספרי קודש, למען ישבו בניו וילמדו, בעודו מרעיף עליהם, הוא וזוגתו, טל של חיבה ואהבת תורה. וסופו, שראה ר' מרדכי נחת יהודית מארבעת בניו שגדלו לתפארת.

סופו אמרנו? טעות. זו היתה ההתחלה בלבד. ר' שבי שינפלד מתאר בדרמטיות: "בתוך כך קפץ עליו רוגזה של המלחמה בכל גלגוליה הנוראים. העיירה נחרבה כליל, ור' מרדכי ובניו נדדו לפראג במהירקן המדינה. לר' מרדכי שלא היה רגיל לעזוב את עירית מולדתו, מלבד בימים הנוראים שבהם עלה לרבו, הגיעו שם ימי מצוקה ויסורי נפש. וכי

דף יא/ב ואין מושחין מלך בן מלך

בנו של החזן שאיבד את קולו וירש את אביו בחייו

בגמרתנו מבואר, כי המלכות עוברת בירושה מאב לבן, וכן פסק הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ז): "ומאחר שמושחין המלך, הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה... ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל **ירושא לבנו ולבן בנו עד עולם**". במקום נוסף (הל' כלי המקדש פ"ד הל' כ') מדגיש הרמב"ם: "מלמד, שהמלכות ירושה, והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל, שהזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו". כמובן, מציין הרמב"ם, (שם), כי כל זאת בתנאי שהבן "ממלא מקומו בחכמה או ביראה, אף על פי שאינו כמותו בחכמה".

הבן בלבד יורש את משרת אביו: אנו נוטים להניח, כי כל קרובי בעל המשרה, הנחשבים כיורשי ממונו, הם גם אלו הראויים לרשת את משרותיו הציבוריות. אולם, יש המדייקים מדברי הרמב"ם: "**ירושא לבנו ולבן בנו**... זוכה לעצמו ולזרעו" כי בניו אחריו בלבד הם היורשים משרתו הציבורית (עיי' שו"ת "אבני נזר" יו"ד סי' ש"יב אות נ"ו).

רב בן שלש עשרה: אחד מן המקרים המעניינים של ירושת משרה רבנית אירע לפני כארבע מאות וחמישים שנה בצרפת, כאשר הרב המקומי הלך לעולמו, ובני קהילתו ביקשו להושיב בראשם את רבי משה אלשיך כממלא מקומו. אך רבי שלמה אלקבץ מנע מינוי זה והורה, שיש להמתין עד אשר יגדל בנו הקטן של הרב המנוח, וכאשר הגיע הקטן לגיל מצוות הושיבוהו במקום אביו (תשו' מהר"י אריפול, ב"גינת ורדים" יו"ד כלל ג' סי' ח').

דור הולך ודור בא, ומטבע הדברים, מפעם לפעם מעסיקה סוגיה הלכתית זו את בני הקהילות באשר הם. ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת א"ח סי' י"ג) נדרש לפרשיה סבוכה, כאשר "ראש הרבנים" הלך לעולמו וראשי הקהל התלבטו, אם למנות למשרה נכבדה זו את בנו שהיה תלמיד חכם וירא שמים, או למנות תחתיו יהודי אחר, תלמיד חכם מופלג ומפורסם.

היתכן ראש ללא ראש? ה"חתם סופר" השיב להם, כי במקרה זה לא תועיל לבן ירושת אבותיו. שכן, מהות משרת "ראש הרבנים" היא לשמש כרב של הרבנים ולייעץ להם במקרים סבוכים. לא יתכן, הוא כותב, למנות אדם מסויים כ"ראש הרבנים" כאשר יש רבנים גדולים הימנו, שהרי כבר אינו "ראש". מעניין לצטט את חתימת דבריו: "מכל מקום, אני כמטיל קוצים בעיני הרבה רבנים. על כן, לכשיגיע הדבר לכלל זה צריך מיתון והתחכמות, והזמן יגיד לטובה. ואחתום בברכה מרובה, כנפשו היקרה ונפש אוהב נאמן... משה"ק סופר מפפד"מ".

ומכאן נעבור לרובד נוסף בהלכות ירושת משרות. פעמים, נושא המשרה מאריך ימים על ממלכתו, אך ברבות השנים הוא חש כי תש כוחו. האם רשאי הוא להוריש את משרתו לבנו בעודו בחייו?

ירושא מחיים!: לכאורה, ירושה אינה אלא לאחר מיתתו, ולא ניתן לעשות כן מחיים. אולם, כל הפוסקים העוסקים בנושא זה מציינים את החזן שזכה להתייחסותו של הרשב"א (שו"ת ח"א סי' ש"ו), לאחר שקולו הערב פרח ונעלם ברבות השנים, והוא ביקש להעמיד את בנו תחתיו. הרשב"א קבע, כי רשאי הוא להוריש את המשרה לבנו, וכן נפסק להלכה (רמ"א א"ח סי' נ"ג סעי' כ"ה). ירושה מחיים!

בספר "עמק ברכה" (להג"ר אריה פומרנצ'יק זצ"ל עמ' י"ד) מציין, כי אכן, שלא כירושת הממון, שבה נאמר (במדבר כ"ח) "**איש כי ימות**... והעברתם את נחלתו", בירושת המלכות, ממנה נלמדים דיני הירושה של משרות אחרות נאמר (דברים י"ז), "**למען יאריך ימים על ממלכתו** הוא ובניו", היינו, הוא ובניו כלולים בצוותא, ומלכות בניו אינה מותנית במיתתו. אף ראייה מעניינת לכך הוא מביא מסוגייתנו בה נאמר: "ואין מושחין מלך בן מלך". כלומר, בן מלך אינו זקוק שימשחוהו כדי להתמנות למלך, מאחר שהמלכות עוברת אליו בירושה. בהקשר לכך, מבואר בגמרא, כי שלמה המלך ירש את המלכות

ומלך על עם ישראל עוד בחיי אביו, ולא היה זקוק שימשחוהו כדי להתמנות למלך, אלא מפני אדניה שערער על ממלכתו.

הוכחה נוספת לכך, שירות המשרות אינה תלויה במותו של המוריש, מביא בעל ה"אבני נזר" (ש"ת שם אות נ"ו), מדברי הגמרא (סוכה מה/ב) המשבחת את יותם המלך בן עוזיה (עיי' רש"י שם ד"ה "יותם") על ענוותנותו המופלגת, שאף על פי שאביו עוזיהו המלך הצטרע והודח מממלכתו, כמבואר בגמרתנו (י"א), הוא לא נטל את כתר המלוכה עד יום מותו של אביו, למרות שהוא היה ראוי לרשת את כסא ממלכתו. הרי לנו, כי לבנו יאתה המלוכה עוד בחיי אביו, משום שירות המשרות יכולה להתבצע עוד בחיי המוריש.

בספר "מנחת שיי" (ס"י צ"ב) מעלה על פי זה נידון מעניין, אם בן יורש את משרת אביו כאשר כוחו של בעל המשרה עדיין במותניו ואין כל מניעה שימשיך לכהן בתפקידו, אלא שהוא בחר לעקור ממקומו. [עיי' בספר המפתח על הרמב"ם הל' מלכים פ"א הל' ז' ד"ה "א"י דין ירושה דווקא לאחר מיתתו או גם מחייו" מבואר, דירוש מלכות אינה כירוש נחלה].

דף יא/ב לא יסור שבט מיהודה

סדרי השלטון בעם ישראל

בסוגייתנו אנו למדים על סדרי השלטון בעם ישראל - "מלך", "שבט", "מחוקק", "ריש גלותא" ועוד. הגרי"ז מבריסק זצ"ל מתאר את המערכת השלטונית בעם ישראל כפי שנקבעה על ידי התורה (הגרי"ז הלוי זצ"ל בספרו על התורה דברים לא/ז).

שתי שררות ראשיות יש בעם ישראל - מלך ונשיא הסנהדרין, ועל שני נושאי משרות אלו הזהירה התורה את עם ישראל (שמות כב/ז): "ונשיא בעמך לא תאמר" (עיי' רמב"ם הל' סנהדרין פ' כ"ו הל' א'). הרמב"ן בפירושו על התורה (שם) מגדיר את מיקומם של המלך והנשיא - המלך הוא ראש ממשלת המלוכה, והנשיא הוא ראש ממשלת התורה (עיי"ש).

על ההבדל בין שררת המלך לשררת נשיא הסנהדרין, אנו למדים בגמרתנו, האומרת: "לא יסור שבט מיהודה" - זה ראש גולה שבבבל, שרודה את ישראל במקל. "ומחוקק מבין רגליו" - אלו בני בניו של הלל [שהיה נשיא], שמלמדים תורה לישראל ברבים.

לאורך ההסטוריה של עמנו, לא כיהן אדם אחד הן כמלך והן כנשיא הסנהדרין, מלבד שניים. הראשון היה משה רבינו ע"ה, אשר כיהן כמלך כמפורש בגמרא (זבחים קב/א), וכראש הסנהדרין כמובא במסכת סנהדרין (ב/א). השני שזכה לכך, היה תלמידו וממלא מקומו, יהושע בן נון, אשר גם הוא היה מלך (יומא ע"ב) ונשיא הסנהדרין (סנהדרין י"ב) [שם מבואר שמשם רבינו סמכו להיות תחתיו, וסימכה אינה שייכת במלכות].

מה בין מלך לנשיא? כוחו של המלך וסמכויותיו השלטוניות אינם מוגבלים, ונובעים מתוקף תפקידו ושררתו. לעומת זאת, סמכותו של נשיא הסנהדרין תלויה בחברי הסנהדרין, ושלטונו אינו עצמאי באופן מוחלט.

דף יב/א השתא דאמרת סימנא מילתא היא

עדותו של המן על ... מנהגי חג השבועות!

בעת שגליון זה יונח לפני קוראיו הנכבדים, ודאי יהיו הם עסוקים בהכנות האחרונות לחג השבועות הממשמש ובא. לפיכך, מעניין לקרוא עדות, שנמסרה לפני שנים רבות על ידי אדם מפורסם ביותר, אם כי לא מהימן במיוחד: "בחדש סיון נכנסים לבית הכנסת, ומקללים למלך, וקוראים אותו יום העצרת ועולים לגג בית אלוהים וזורקים תפוחים ומלקטים אותם, ואומרים: כשם שאנו מלקטים התפוחים, כך יתלקטו העמים שונאנו מבינינו".

מוסר העדות הוא... המן הרשע, ש"הלשין" על היהודים מתוך מטרה להבאיש את ריחם בעיני המלך אחשוורוש (מדרש אבא גוריון עמ' 26, מדרש אגדת אסתר דף ט"ז וכן ב"תרגום שני" אסתר ג/ח). המן גם גילה בהזדמנות זו את טעמו של המנהג, אשר יסודו לפי המבואר בגמרתנו, ש"סימנא מילתא". היינו, יש סימנים שונים המסמלים בקשות שונות, כגון, אכילת ה"סימנים" בראש השנה, וגם מנהג לקיטת התפוחים היה סימן טוב ללקיטת שונאיהם של היהודים.

השלכת תפוחים בחג השבועות: לפני שנים רבות, נהגו כן יהודי מרוקו. בהקשר לכך מצטט הר"י טסלר (קובץ "צאנו קלויזנבורג" ארה"ב, גליון א', ובהשלמות שבגליון ה') עדות מעניינת: "בזמנים קדומים, נהגו ביום השבועות בעת הרקדת ספרי תורה להשליך תפוחים על המתפללים מגג בית הכנסת, עזרת נשים, והילדים ליקטו אותם" (יהדות המגרב - מסורות ומנהגים, עמ' 293).

הפרדס שנתרם כדי לספק תפוחים לבית הכנסת: מנהג עתיק יומין זה, שבמקורו היה נוהג בחג השבועות, גם הועתק ל"שמחת תורה", כאשר שני חתני השמחה, חתן תורה וחתן בראשית, השליכו תפוחים רבים לעבר הקהל החוגג, שרכן בהמוניו לאסוף אותם. יש שנהגו לעשות כן בתוך בית הכנסת, ויש שקיימו מנהג זה בחצר בית הכנסת (מנהגים דבי מהר"ם מרונבורג, עמ' 69-70). בעיר וורמייזא נהגו החתנים ובני משפחותיהם להתכנס בבית מיוחד, שבו הוכנו מראש פירות רבים למטרה זו, ואשר במשך שנים רבות נקטפו מפרדס ש"נתרם" ליהודים על ידי גויה, בתנאי, שבכל שנה ילקטו ממנו פירות לצורך

דבר קטן לגור פה! עיר בלי חסידים ובתי מדרשים, בלי מקואות ודברים שבקדושה, דברים כפשוטם: עיר מלאה אשכנזים אוכלי נוי"ט... אף על פי כן, היה ר' מרדכי מתנחם בארבעת בניו שזכרו ד' ובתקוה, שבמרהר ישוב לארצו ולעיריתו, שכל בית וכל אבן בקיר קדושה מיוחדת חופפת עליהם, בניגוד לעיר פראג שטומאתה ברחובותיה... לפני, כשהיו משוחחים בכרכים, חשב ר' מרדכי באמת שכל גדלו של כך אינו נמדד אלא לפי מספר בתי כנסיותיו ובתי מדרשותיו, וכל כך זוכה לפרסום לא זכה אלא בזכות אלו. שם בפראג נודע לו, שכך שמו עליו גם בלי בתי כנסיות ובלי בתי מדרשות, אלא פשוט מפני שבתיו גבוהים ורמים ואין מספר לרחובותיו".

השנים נקפו, בניו של ר' מרדכי הגיעו לפרקם בזה אחר זה, נישאו והקימו בתים למופת, ואחד אחד פרחו להם לארבע קצוות תבל. הגדול הפליג ללונדון, אחיו לניו יורק, השלישי מצא את מקומו בוינא ובן הזקונים חזרה החזיק אחריהם והפך גם הוא ליונאי. טרם נפרדו ממנו, בקש ר' מרדכי בדמעות רותחות, לבל יזניחו את לימוד התורה בארץ נכר, ויקדישו מאמצים ומחשבה לגידול הדור הבא, לכל הפחות, כפי שהשקיע הוא בגידולם. בעמקי לבו ידוע ידע ר' מרדכי, כי לעולם לא ישוב לראות את צאצאיו, ואף לא את צאצאי צאצאיו. אלה הם החיים.

מאותו יום שר' מרדכי נותר לבדו, הוא חש כי חיבורו עם העולם הזה רופפים למדי. בדידותו הנוראה שלטה בכל תחומי חייו, ואף כאשר התישב ללמוד גמרא, היה בוחה בכסאות הריקים שסביב השולחן, וזכור בערעל בבניו שיושבים היו לפניו ולומדים בריתא דאורייתא. מה טוב ומה נעים היה שבת אחים גם יחד.

היו ימים, היה ר' מרדכי נאנח, ומיצר ודואג בכל יום על בניו, אם עומדים הם בדיבורם לקבוע עיתים לתורה אי שם בלונדון, בניו יורק ובוינא. "לואא", היה מפטיר חלושות, לבל יגיעו הדברים לאוזניה של רעייתו החלושה, "לואא" שישמרו על יהדותם. דייני בכך".

מעט מרגוע לנפשו היה מוצא ר' מרדכי בעת שקיבל מכתב מאחד מבניו. מעט מרגוע בלבד. שכן, מיד החל חוכך בדעתו, למה כוונתו של אייזיק כי הוא מתנהג בחוקי התורה. בימינו אין לדעת למה כוונתו "חוקי התורה". איש איש וחוקיו הוא, התורה נעשתה פלסטר. ואילו וועלוועל, המספר בשמחה על עיסוקיו לצורכי הכלל, ירחם ה' "כלל" זה שמצא לו - מה טיבו? מי יודע אם אינו יוצא מן הכלל. כה היו מחשבותיו מסובבות את מוחו ומוחו סובב את מחשבותיו, עד שלא ידע ר' מרדכי את נפשו. ימים ארוכים של הרהורים ולילות נטולי שינה הביאוהו לחקור ולירד לעומק דברי חכמינו זכרונם לברכה, שאמרו: "אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

אתה יצא וגם חורף, והשמועה פשטה. ר' מרדכי קצץ אצמו. אביהם של ארבעת הבנים שהתפזרו בקצוות תבל, כן, ר' מרדכי, דעתו השתבשה עליו. קמטי פניו התיישרו קמעא, וצהלה אמתית קרנה מפניו בכל עת. ענינו שכבו אמתית להאיר באש עלומים, וגבו שנתעקס - להתפשט. ר' מרדכי שמח. יתר על המידה.

בגין השמחה בלבד לא היינו קובעים, כי יש לפקפק בדבר שפיותו, קבעו ה"ידענים". הטו אוזניהם ליד חלון ביתו, שמעו והסכימו את דבריו המוזרים. מאשמורת הבוקר יושב היה ר' מרדכי והוגה בתורה. הא ניחא. ברם, מדיבורו משתמע היה בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, כי אנשים נוספים נוכחים בחדר...

מיי, נפנו מספר סקרנים לעבר ביתו של ר' מרדכי, השתופפו מתחת לאדן חלון ביתו, ובעודם דוחקים זה לזה בינות לגידולי הירקות שזרעה רעייתו, נישא קולו הצרוד של ר' מרדכי: "אייזיק, בני יקירי, מה זה היה לך, כלום לא הספקת להתבונן ברייך? ולהבחין, כי הוא מהלך בשיתת התוספות? אה, וועלוועל, מה דעתך? אף ברוך סובר כך, לא כן? ואילו יהושע אינו מגיב מפני שהוא

מסכים לדעתו". כה מנה ר' מרדכי באהבה את שמות בניו היקרים, שילבם בתוך "שיעורו" שנמסר לחלל החדר ועויות פניהם של השומעים נעו בין צער עמוק לחיך כבש. "עם" רעייתו בודא אינו לומד, פלט יהודי פקח. "בניו זה מכבר הפליגו והלכו להם. יושב הוא, איפוא, ר' מרדכי, שריו בתוך עגמומיותו שהעבירו על דעתו, ומתוך חזיונות של דמיונות, מאוויים ורצונות שלא התגשמו, הוא הוזה, כי בניו יושבים לפניו והוא לומד עמם תורה מימים ימימה".

"רק שבטעות לא ינסה להשען על אחד מהם", הפטיר מאן דהוא בביבשות. אה, אל תשליכו לעת זקנה. כה נורא.

כחלוק זמן מה, החליט צעיר שחרד לכבודו של ר' מרדכי, לחזור אל ביתו בעת אמירת ה"שיעור", ולהוכיח במה דברים אמורים. שמה ניתן לסגור את החלונות, או אולי להעתיק את מקום מסירת ה"שיעור" לחדר פנימי, שחלונותיו אינם פתוחים לרשות הרבים. מספר ימים חשב הצעיר על אמתלה כדי להכנס לביתו של ר' מרדכי. והנה, נכנס הוא אל החדר, ולמול עיניו ישב ר' מרדכי, לפניו מסכת ברכות דפוס וילנא, מוקפת בספרי מפרשים ראשונים ואחרונים, ועליהם גליונות נייר כתובים מזה ומזה.

בלב שמח הגיש ר' מרדכי לידידו הצעיר את גליונות הנייר, ארבעה במספר, והחווה בידו על ראשיהם. הבט: זהו מכתבו של אייזיק מניו יורק על ברכות דף כ"ג, מתחתיו מכתבו של יהושע מלונדון על ברכות כ"ה...

שוב פשטה שמעיה בעיר: ממרחקים, באמצעות מכתבים, לומדים בניו של ר' מרדכי את דף היומי עם אביהם. זהו פשר שמחת העצומה. הוא חידש את ימיו כבשנים קדמוניות. "הדף היומי" החזיר לחיקו את בניו הנידחים, הוציא מבדולות האיומה, ונסך חיות חדשה בנשמתו. מהעת שהחלה להתפשט תקנת הדף היומי, ידע ר' מרדכי כי בניו נשארו נאמנים לתורת ה' ולדרכיה, ובא מרגוע לנפשו המיוסרת.

בסיפור מרגש זה, ביקש הכותב להעביר לדורות הבאים את העוצמה הכבירה הטמונה בתקנתו של מחולל "הדף היומי". הדף יחבר יום ליום, שבוע לשבוע, חודש לחודש ושנה לשנה, ומסכת חייו של היהודי תצבע בגוני התורה וריחן עזן יאפפהו. הדף גם יחבר אח לאח, בן לאביו, נכד לסבו, משפחה למשפחה ויאחד את לבות הלומדים. הוא יעמיד את התורה במרכז החיים, כפי שצריך להיות, ויגביר את שאיפת היהודים "לקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

גאוניותו של רבי מאיר שפירא זצ"ל באה לידי ביטוי גם בטיפוח הדברים הקטנים, הצדדיים, שהוסיפו נופך והווי ללימוד התורה. זקני אותו דור מספרים בערגה על קופת הצדקה שניצבה בכל שיעור "הדף היומי", בהתאם לבקשתו של רבי מאיר שפירא זצ"ל: "בכל פעם שאתם הופכים דף גמרא, וצוברים זכות נוספת, אנא, שלשלו מטבע אחד לקופת הצדקה. אמצו לעצמכם מנהג זה".

לאחרונה, הגיעתנו השמועה, כי מספר יהודים טובים נעזרו את האבק מן המנהג הטוב הלזה, ובמספר שיעורי "הדף היומי" מלווים נקישות "שקלי הדף היומי" את רשרוש הדפים. יד שמאל הופכת את הדף, ויד ימין תומכת בלימוד התורה, בסיוע להקמת שיעורי תורה נוספים.

יהי רצון, שנזכה לחיות בקיום דברי הנביא (ישעיה יא/ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים".

זה... מאוחר יותר, במלחמת שלושים השנים שהסתיימה בשנת ת"ח, נהרס הפרדס, אך בני הקהילה המשיכו לקיים את המנהג באדיקות (מנהגים דק"ק ורמיזא עמ' רכ"ז-רכ"ח). מנהג זה, בשינויים קלים, גם נהג בקהילות פולין והונגריה, ועד ימינו הוא משתמר בקרב קהילות חסידיות מסוימות (ראה קובץ "צאנו קלוינובורג" ארה"ב, גליון א', מאמר הר"י טסלר, המתאר את השתלשלותו של המנהג, והמספר על מנהגו של האדמו"ר מצאנז זצ"ל, שאף פעל ישועות על ידי פתחים אלו).

עדות למנהג זה ניתן למצוא בהקשרים שונים בספרי ההלכה. כך למשל, רבי יוסף תאומים, בעל ה"פרי מגדים" (סי' תרס"ט ועיי"ש ב"באר היטב", וראה גם בסי' קע"א) מזכיר, כי אין לזרוק את הפירות במקום מאוס, משום איסור "בל תשחית". זמן רב לפניו, התריע גדול חכמי אשכנז לפני כש מאות שנה, רבי יעקב הלוי מולין - המהרי"ל בנשות ישראל, לבל ירכשו את הפירות בחג עצמו (מהרי"ל, הלכות יו"ט עמ' קפ"ב), וגם תלמידו רבי יעקב - המהרי"ל ווייל (שו"ת מהרי"ל ווייל סי' קצ"א) הזהיר: "החתנים יקנו הפירות קודם יום טוב". ואילו רבי אליהו שפירא, בעל ה"אליה רבה" (סי' של"ה ס"ק ה') דן, מדוע מותר ללקט את הפירות ביום טוב, אחרי שחז"ל אסרו ללקט פירות שנתפזרו לתוך קופסה.

נשיאת כפיים בתפילת שחרית: במנהגי רבי אייזיק טירנא (עמ' קל"ב) מסופר, כי בהונגריה היה נהוג בתקופתו, לפני כש מאות שנה, שביום "שמחת תורה" הקדימו הכהנים לשאת כפיים בתפילת שחרית, שלא כנהוג בחוץ לארץ לעשות כן בתפילת מוסף. זאת, "מפני שמחת העם, שקונים פירות וזורקין בבית הכנסת לתינוקות לשמחת תורה". ככל הנראה, השמחה היתירה שיבשה את יכולתם של הכהנים לשאת את כפיהם לאחר קיום המנהג, ועקב כך הוקדמה ברכת הכהנים לתפילת שחרית.

דף יב לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה
"לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה"

בסוגייתנו מבואר, כי אף שיש ללמוד תורה "לשמה", היינו: כמטרה ולא כאמצעי, מכל מקום, רשאי אדם לעסוק בתורה שלא לשמה, כי "מתוך שלא לשמה בא לשמה". לצד גמרתנו, מציגים בעלי התוספות (ברכות יא/א ד"ה "העושה שלא לשמה") את דברי הגמרא (שם): "וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא", ומבארים, כי שתי הסוגיות עוסקות בשני מקרים שונים. גמרתנו מתייחסת לאדם הלומד מתוך מטרה לרכוש לעצמו כבוד ותהילה, ועליו נאמר - "מתוך שלא לשמה בא לשמה". ואילו הגמרא במסכת ברכות מתייחסת לאדם הלומד כדי לצבור ידע שבאמצעותו יוכל לקנטר את חבריו. זה - "נוח לו שלא נברא".

כדעת בעלי התוספות נקטו רוב הראשונים (תוס' הר"י שירליאון ברכות י"ז ע"א, ספר חסידים סי' רפ"ט, תוס' הרא"ש ברכות שם, הרשב"ץ, "מן אבות" פ"ד משנה ד' ועוד). אולם, הריטב"א (יומא ע"א, וכן התוס' ישנים והתוס' רא"ש שם) מחמיר וכותב, כי הלימוד לשם כבוד אסור גם הוא, וכוונת גמרתנו המתירה לימוד "שלא לשמה" היא, שמותר לאדם ללמוד מפני יראת העונש, ועל ידי כך יגיע ללימוד מתוך אהבת תורה.

מה בכל זאת יעשה אדם הלומד תורה, ואינו מצליח להגיע לדרגת לימוד תורה לשמה - וכי אין כל תועלת בלימוד? (עיי' "דברי שאול" מגילה יח/א, לבעל ה"שואל ומשיב"). רבינו הנצי"ב זצ"ל (שו"ת "משיב דבר" ח"א סי' מ"ד) מסביר, כי כוונת גמרתנו "שמתוך שלא לשמה בא לשמה" היא, שגם אם הוא עצמו לא יזכה ללמוד תורה לשמה, הרי שהדור הבא אחריו, שאף הוא יהגה בתורה בעקבות האב, יזכה ללמוד תורה לשמה. לשם כך כדאי לאדם לעסוק בתורה שלא לשמה, אף כל ימיו (עיי"ש שהוכיח כן מהגמרא בסנהדרין קה"ב).

הגר"ח מוואלאז'ין זצ"ל כותב ("נפש החיים" ב"פרקים" פ"ג), כי לא יתכן שאדם ילמד במשך כל ימיו לשם כבוד בלבד. זוהי, לדבריו, כוונת הגמרא **"לעולם ילמד אדם"** - מובטח לו לאדם הלומד תורה בקביעות, שזמן מה לאחר תחילת לימודו הוא יתכוון ללמוד "לשמה", אף אם בשעה שהחל ללמוד התכוון "שלא לשמה". [מאידך, אין הכרח שבעתיד ילמד "לשמה" בלבד. אלא, שמובטח לו, כי חלק מכל לימוד ולימוד יהיה "לשמה" ועל ידי כך יתעלה כל לימוד].

סוף סוף, "לשמה" זה מהו, מה יש לכוון? לדברי רבי יהודה החסיד (ספר חסידים סי' תתקמ"ד) "לשמה" פירושו שהלומד חושב בליבו "כל מה שאלמד - אקיים" (וכ"כ רבי חיים פלאגי בספרו "זכירה לחיים" ח"ב מד/ד). ה"חתם סופר" זצ"ל (נדרים פ"א) מגדיר זאת באופן הבא: העוסק בתורה כשמטרתו היחידה היא לדעת כיצד לקיים את המצווה, אינו זוכה על ידי לימוד זה לדרגה הגבוהה של לימוד תורה "לשמה", מאחר שלא יתכן שלימוד שנועד לשם קיום המצווה יהא חשוב יותר מן המצווה עצמה, שהרי נאמר, כי "תורה מגנא ומצללא" בכל זמן, לעומת המצווה המעניקה הגנה לאדם בשעת קיומה בלבד. רק הלומד תורה "לשמה", לימוד לשם לימוד, כפי שציוונו הבורא יתברך, מתעלה לדרגה הגבוהה של לימוד התורה הראוי [נעיי' "נפש החיים" שער ד' פ"ג ובסי' "רוח חיים" עמ"ס אבות פ"ו משנה א']. וידועים דברי האדמו"ר בעל ה"אבני נזר" זצ"ל בהקדמה לספרו "אגלי טל", הובאו בהרחבה בגליון 153. בחידושי למסכת פסחים (נגב) ה"חתם סופר" זצ"ל מוסיף, כי על הלומד תורה "לשמה" לכוון, שהלימוד יישר את מחשבותיו ואת דעותיו לרצון ה'. יש לציין, שאף אדם הלומד "שלא לשמה", ראוי שתהיה מחשבתו להגיע מתוך כך ללימוד התורה לשמה ("מעלות התורה" נ"ב הוצאה החדשה).

.....
 המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין,
 או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מנהג מוסר השכל,
 מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
 ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
 כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93

בברכת התורה העורך

פנינים

דף ט/א גדלהו משל אחיו
מדוע היו וילונות לרבי חיים עוזר? ...
 ה"חפץ חיים" זצ"ל היה מרבה לדבר נגד המותרות. לטעמו, אף הוילונות, נכללו, בהגדרה זו, וכאשר נכנס לבית אחד ממקורביו וראה שם וילונות תלויים, נסוג לאחור, ולא נכנס לאותו בית בשנה הקרובה.
 שאלה אותו הרבנית: הלא גם בביתו של רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי תלויים וילונות?
 ענה לה הח"ח:
 מדוע אינך מבינה? רבי חיים עוזר הוא נשיא ישראל, ויש לקיים בו את דרשת חז"ל "גדלהו משל אחיו", ולכן הוא חייב לסבול זאת. אני, איש פשוט הנני, ואיני צריך לכל זה... (הצדיק ר' שלמה).

דף יב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה
לעולם שלא לשמה
"לעולם?" תמה הרבי מקוצק זצ"ל, והשיב:
 לעולם, היינו: כשיעסוק אדם ויוסיף ויגדל בתורה, לעולם הוא יגלה ויחזור ויגלה מחדש, כי ברגע הקודם היה לימודו בבחינת "שלא לשמה" לעומת דרגתו הנוכחית...

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי
 יצא לאור ספר
"הורה גבר"
 להגרי"ב רנשבורג זצ"ל עמ"ס הוריות
במהדורה מפוארת
 עם הערות מכ"י גדולי הדורות
 ניתן להשיג בחנויות המובחרות
 ובטל' 03-5776439

בשורה לתושבי פתח תקוה והסביבה

מעמד פתיחת סדר קדשים
 וחגיגות סיום סדר נזיקין
 יתקיימו א"ה ביום ראשון
 ט"ו סיון תשס"ג (15.6.03)

פרטים יבואו

לעילוי נשמת

הר"ר **דב קליין** ז"ל
 ב"ר חיים ז"ל נלב"ע א' סיון תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י ידידיו
 הר"ר **ראובן קליין**
 ומשפחתו שיחיו - שוהם

לעילוי נשמת

הר"ר **גרשון ב"ר בצלאל ז"ל**
 הר"ר **יהודה ב"ר אליהו ז"ל**
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצחו ע"י משפחותיהם

דף יא/א שאכל חצי כזית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ועבר והשלימו
"כדי אכילת פרס"

אחד הרגעים החשובים ביותר בליל הסדר, הוא זמן אכילת כזית המצה אותה יש לאכול ב"כדי אכילת פרס". כלומר, יש לסיים את כזית המצה בתוך שיעור הזמן שבו ניתן לאכול "פרס" לחם, היינו: חצי לחם, שגודלו שליש הקב - כמות הזהה לנפח של ארבע ביצים.

שמונה שיטות מהו משך הזמן של "כדי אכילת פרס": עד כאן הכל ברור וידוע, אלא שיש לברר, מהו משך הזמן של אכילת לחם בנפח של ארבע ביצים. מספר הדעות בעניין זה, זהה למספר האפשרויות שיש בין שתי דקות לתשע דקות... יש אומרים שאורכו של זמן זה הוא תשע דקות (עיי' "משנה ברורה" סי' תרנ"ח ס"ק כ"א בשם ה"חתם סופר"). בשם בעל ה"תניא" זצ"ל מוסרים, כי משך זמן זה הוא שמונה דקות (יגולות עליות" מקואות פי"י מ"ז). יש אומרים שבע דקות (י"כ החיים" סי' ר"י ס"ק ח'), ויש המפחיתים את שיעור הזמן לשש דקות (שו"ת "צמח צדק" החדש סי' ט'), ויש הסוברים, כי שיעור "כדי אכילת פרס" הוא חמש דקות בלבד ("תכלת מרדכי" בפתיחה אות י'). לעומתם, יש הדורשים מן האוכל לעשות כן תוך ארבע דקות ואף תוך שלש דקות ("ערוך השלח" סי' ר"ב סעי' ח'), ויש שמצמצמים את משך הזמן עד לשתי דקות בלבד! (עיי' שו"ת "חתם סופר" ח"ו סי' ט"ז וסי' כ"ג).

הגאון רבי יוסף שלו' אלישיב שליט"א העיר, כי דעת המצמצמים את משך הזמן של "כדי אכילת פרס" עד לשתי דקות בלבד תמוהה, נוכח התרחיש המתואר בסוגייתנו, לפיו יתכן, שאדם יאכל חצי "כזית" חלב, יתמנה לנשיא הסנהדרין, יסולק מן הנשיאות ולאחר מכן יאכל חצי "כזית" נוסף מן החלב, וכל זאת, בתוך שיעור הזמן של "כדי אכילת פרס". היתכן, שבתוך שתי דקות ניתן לדחוס אכילת חצי "כזית", מינוי על ידי הסנהדרין - בהסכמת כולם, הדחה מתפקיד זה, ואכילת חצי "כזית" נוסף? (שבת שבתון עמ' ש"מ).

כיצד חישוב ה"מרחשת" בוילנא, את המרחק מבית המקדש ל"מגדיון": בהקשר לנידון זה, ראוי להתייחס לחישוב מרתק, שנערך על ידי בעל ה"מרחשת" רבה של וילנא: בתוספתא (זבים פ"א) נאמר, כי משך הזמן הנדרש לאדם להלך ממעיין השילוח למקום מסויים בבית המקדש ששמו "מגדיון", הוא כשיעור הזמן הנדרש לאדם לטבול ולהתנגב פעמיים. על בסיס תוספתא זו, חישוב בעל ה"מרחשת", ממקום מושבו בוילנא הרחוקה, את המרחק בין מעיין השילוח למגדיון, כלהלן.

הגמרא (כריתות יג"א) משערת, כי משך הזמן הדרוש לטבילת אדם הוא מעט פחות משיעור "כדי אכילת פרס". אנו יודעים כעת, כי ההליכה ממעיין השילוח ל"מגדיון" שווה לארבע פעמים שיעור "כדי אכילת פרס", שכן, זהו הזמן בו יכול אדם לטבול פעמיים ולהתנגב פעמיים, וכל טבילה וכל ניגוב אורכים כשיעור "כדי אכילת פרס" ("חתם סופר" שם).

נותר לנו לברר כמה אמות אדם מסוגל ללכת בשיעור זמן של "כדי אכילת פרס". בגמרא (סוכה כ"א) מבואר, שזמן האכילה של "כביצה", הוא כזמן הליכת מאה אמות, הוי אומר, שבזמן של שיעור "כדי אכילת פרס" ניתן להלך כארבע מאות אמה, שהרי "פרס" הוא נפח של ארבע ביצים. המרחק בין בית המקדש למעיין השילוח, שנאמד על ידי חז"ל כזהה לארבעה שיעורי "כדי אכילת פרס", הוא, איפוא, אלף ושש מאות אמה (מידות ושיעורי תורה פ"כ הערה 86).

נקודות הפצה בחו"ל

ארצות הברית: ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע-בדואר לפרטים בטל' 718-253-6218
 ניו ג'רסי: משפ' פרי 201-871-5850
 לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
אנגליה (לונדון): יחזקאל אברט 44-(0)8700-416000
 מנצ'סטר: שמואל קאהן 07976402928
קנדה מונטריאלי: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
 טורונטו: הר"ר דניאל כאהן 416-182-3848
אוסטרליה: הר"ר יחזקאל בראון 613-95300217
פלמיה: הר"ר יעקב סנדורוביץ 0475-263759
ברזיל: הר"ר יהושע פסטרניק 011-30513955
ונצואלה: הר"ר סעדיה שוקרון 0058212) 552-66-25
מכסיקו: הרב שאול מלאה 251-02-46 (0052555)
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבכר 014620030

הרשם בהקדם!

בשורה טובה ללומדי הדף היומי
גבאי בתי הכנסת ומגיד השיעורים
 בימים אלו יוצאים לאור הגמרות המפוארות
מסכת זבחים
 בהוצאת "מאורות הדף היומי"
 הגמרות מחולקות במחיר מסובסד
 ללומדי הדף היומי
לפרטים והזמנות נא לפנות ליוסי הלפרין
במשרדי "מאורות הדף היומי" טל' 03-6164725